

OPONENTSKÝ POSUDOK HABILITAČNEJ PRÁCE

Názov práce: *Alkoholovo závislý člen v rodine – transversálny pohľad na problematiku*

Author práce: PhDr. Michaela Šavrnichová, PhD.

Odbor HIK: sociálna práca

Oponent: dr hab. Małgorzata Duda, prof. UPJPII

Pracovisko opONENTA: Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

Przedstawiona do recenzji monografia autorstwa PhDr. Michaeli Šavrnichovej, PhD. pt. *Członek rodziny uzależniony od alkoholu – spojrzenie przekrojowe (Alkoholovo závislý člen v rodine – transversálny pohľad na problematiku)* stanowi przykład dojrzałej analizy krytycznej i syntezy problematyki uzależnienia alkoholowego w rodzinie, w połączeniu ze współuzależnieniem oraz stanem systemu wsparcia.

Wydawać by się mogło, że w dobie szerokiej obecności mediów w przestrzeni życia społecznego, dostępności programów profilaktycznych, zagadnienie uzależnienia od alkoholu będzie powoli wypierane przez wzrost świadomości zagrożenia, jakie z sobą niesie. Tymczasem 10 – letnie doświadczenie badawcze Autorki dysertacji temu zaprzecza. Uzasadnienie podjętej tematyki znajdujemy już we Wprowadzeniu, gdzie Pani Doktor odwołuje się zarówno do dostępnych statystyk, jak również wskazuje na odpowiednie opracowania naukowe. Nieustannie wzrasta ilość czystego alkoholu wypijanego przez statystycznego obywatela Słowacji, a pomimo realizowanych programów profilaktycznych, skala zjawiska uzależnienia alkoholowego nie ulega zmniejszeniu. Co więcej pojawiają się nowe wyzwania, dotyczące nie tylko samych uzależnionych, współuzależnionych po stronie najbliższych, ale także szersze społeczeństwo. Przyjęta metodologia prezentowania zagadnienia uzależnienia alkoholowego, zjawiska współuzależnienia, ale nade wszystko sposobów leczenia oraz działań w zakresie wspierania społeczności uzależnionych i ich rodzin stanowi o wysokiej dojrzałości p. Doktor jako badacza, ale i praktyka zarazem. **Należy podkreślić, że przedstawiona diagnoza problematyki jest poprawna i w pełni uzasadnia prezentowane zagadnienie uzależnienia alkoholowego oraz sposób podejścia do jego owówienia.**

Struktura dysertacji jest zgodna z obowiązującymi zasadami postępowania w Uniwersytecie Preszowskim w Preszowie w postępowaniu habilitacyjnym oraz postępowaniu o nadanie tytułu profesora (Opatrenie rektora 4/2023, článok 1(3)). Tak więc, monografia opiera się na 7

artykułach tematycznych opublikowanych na ten temat, które są opatrzone dodatkowymi komentarzami, z uwzględnieniem najnowszych danych i opracowań naukowych. Przyjęte dowodzenie naukowe ujęte zostało w 6 częściach, które poprzedza wprowadzenie, a kończy podsumowanie oraz wykaz użytej bibliografii – całość liczy 161 stron wydruku komputerowego.

Pierwsza część to opis rodziny z osobą uzależnioną od alkoholu, ze szczegółowym przedstawieniem nie tylko kwestii definicyjnych i klasyfikacyjnych, ale przede wszystkim spojrzenie na rodzinę „przez pryzmat jej struktury, powiązań i wzajemnych oddziaływań wewnątrz rodziny pomiędzy jej poszczególnymi członkami.” (*V kontexte prítomnosti alkoholovej závislosti v rodine je pre nás podstatné pozerať sa na rodinu a vnímať ju z aspektu jej štruktúry, väzieb a vzájomných interakcií vo vnútri rodiny medzi jej jednotlivými členmi*, s. 12). Systemowe podejście do rodziny z problemem alkoholowym uzewnętrzniło się m.in. poprzez realizację jej podstawowych funkcji, spojrzenie na rodzinę poprzez dostosowanie się do pojawiających się dysfunkcji spowodowanych uzależnieniem jednego z jej członków, sposobów wewnętrznej organizacji w celu skutecznej interwencji dla zminimalizowania problemów, które stają się udziałem rodziny. W części drugiej, Autorka przedstawia mechanizm uzależnienia i współuzależnienia, jaki zachodzi wewnątrz rodziny, ale także wskazuje na reakcję otoczenia na osobę uzależnioną, utrzymywanie relacji z rodziną uzależnionego. Doświadczenie wychowania się w rodzinie z problemem alkoholowym jednego z jej członków przekłada się na późniejsze dorosłe życie, które w przestrzeni terapeutycznej oraz naukowej znane się pod nazwą DDA (Dorosłe Dzieci Alkoholików). To ważna kwestia podjęta przez Autorkę, bo w sposób jednoznaczny wskazuje, że problem alkoholowy nie kończy się wraz z uzyskaniem samodzielności i opuszczeniu domu rodzinnego, ale niejednokrotnie rzutuje na późniejsze dorosłe życie dzieci alkoholików. Inną kwestią, która została przez Doktor Michaelę Šavrnichovą podjęta, to sposób przygotowania profesjonalistów do pracy z członkami rodziny pozostającymi we współuzależnieniu. Wyraźnie podkreśla, że mimo konkretnych badań, odpowiednie służby wspierające niedostatecznie doceniają znaczenie bliskości w relacjach z osobą uzależnioną, tym samym niedostatecznie realizują pracę z członkami rodzin jako osobami współuzależnionymi. Tymczasem istotnymi, zwłaszcza dla pracowników socjalnych pozostaje fakt, aby w pracy z osobą uzależnioną nie pozostawiać jej bez wsparcia pozostałych członków rodziny. I nie chodzi tylko o pomoc materialną, ale spojrzenie na rodzinę w sposób interdyscyplinarny, szczególnie w perspektywie występowania zjawiska współuzależnienia, dysfunkcji opieki rodzicielskiej, osłabienia czy wręcz wypaczenia

więzi rodzinnych czy pojawienia się różnego rodzaju zaburzeń emocjonalnych. To istotny postulat Autorki w tej części dysertacji.

Część trzecia to ukierunkowanie badacza na istotną kwestię jaką pozostaje proces leczenia. Autorka stawia diagnozę możliwych form pomocy osobie i rodzinie z problemem alkoholowym w procesie instytucjonalnym, podejmując się nie tylko oceny stanu faktycznego, ale wskazując na konkretne rozwiązania lub ich brak. Dokonuje krytycznej analizy istniejącego systemu pracy z osobą uzależnioną od alkoholu oraz z rodziną. Interesujące jest zaprezentowanie dyskusji badaczy i praktyków nad możliwością leczenia/wyleczenia z nałogu. Zabieg ten pozwala skonkludować, iż definicja osoby uzależnionej, a wcześniej podejścia do uzależnienia w ogólności, to fundament dalszego postępowania. Nie może więc być tak, że w samym środowisku specjalistów zajmujących się uzależnieniami istnieje istotna sprzeczność w tym zakresie. Należy podkreślić podanie przez Panią Doktor konstruktywnego rozwiązania, jakimi są: leczenie szpitalne (detoks), wsparcie poszpitalne, zwłaszcza socjoterapia (kluby samopomocowe AA czy socjoterapeutyczne). Autorka wskazuje na wagę czynników motywacyjnych w procesie przystąpienia do leczenia i trwania w terapii. Uzupełnieniem podejścia do leczenia i dalszego towarzyszenia osobie uzależnionej i jej rodzinie są wcześniejsze publikacje w tym obszarze wskazujące na kluczowy faktor skuteczności podejmowanych kroków do zmiany osobowości, poprzez uwzględnienie czynników osobniczych, psychologicznych czy społecznych.

Część czwarta, będąca kontynuacją rozważań części poprzedniej, skupia się na miejscu i roli rodziny w procesie leczenia i terapii osoby z uzależnieniem alkoholowym. Tym samym Autorka wzmacnia stanowisko badaczy i praktyków, które negują skuteczność podejścia indywidualistycznego w całym procesie pracy z osobą uzależnioną. Pisze tak: „Zaangażowanie rodziny pomaga zwiększyć szanse osoby uzależnionej na rozpoczęcie, aktywne uczestnictwo w leczeniu oraz jego zakończenie, włącznie z terapią podtrzymującą“ (*Zapojenie rodiny pomáha zvýšiť šance závislého na začatie, aktívne zapojenie sa do liečby a jej ukončenie vrátane doliečovania*, s. 67). Wskazuje na różne podejścia zobrazowane w literaturze, które artykułują rolę rodziny jako towarzyszącej, współpracującej w całym procesie, gdzie inni stawiają rodzinę w centrum całego procesu leczenia – teorie behawioralne, zwłaszcza zapoczątkowane w Wielkiej Brytanii terapie behawioralne społeczne i sieciowe (s. 68 -69). Swoje rozważania na gruncie literatury obcojęzycznej przekłada na rodzinny grunt Słowacji, wskazując jako główną formę pracy - terapię rodzinną, wykorzystującą podejście behawioralne, systemowe lub psychodynamiczne (s. 69). Podkreśla znaczenie socjoterapii w naturalnym środowisku rodziny, dla podtrzymania pozytywnych skutków dotychczasowych

metod pracy z osobą uzależnioną od alkoholu. Swoje rozważania kończy stwierdzeniem: „Z tego aspektu uważamy rodzinę za najlepszego przewodnika w utrwalaniu proabstynencyjnych elementów zachowania abstynującego członka rodziny“ (*Z tohto aspektu považujeme rodinu za najlepšieho sprievodcu priupevňovaní proabstinenčných prvkov správania abstínujúceho závislého člena*, s. 72). Podobnie, jak w częściach poprzednich, PhDr. Michaela Šavrnichová, PhD. prezentuje badania opisane w artykule „Analiza strategii wsparcia rodziny w zakresie dalszego leczenia członka uzależnionego od alkoholu“ (*Analýza stratégie podpory rodiny na doliečovaní alkoholovo závislého člena*) (s. 74-82), w którym wyraźnie potwierdziła skuteczność pracy w leczeniu uzależnienia alkoholowego z udziałem rodziny.

Część piąta monografii pt. Wywiad motywacyjny (*Motivačné interview*) przedstawia znaną w świecie metodę, której głównym narzędziem jest umiejętność prowadzenia wywiadu terapeutycznego i budowanie relacji terapeutycznej (s. 83). Istotne znaczenie ma terapeuta, który koncentrując się na doświadczeniach klienta (tzw. Praca na zasobach), pozostaje otwarty na jego przeżycia w postawie empatycznej. Koncentruje się na ułatwieniu klientowi wyrażania potrzeby zmiany zachowań problematycznych, jak również w osiągnięciu pożądanej zmiany. W uzasadnieniu własnych badań Autorka tak wzmacnia metodę wywiadu motywacyjnego: „Jednym z czynników wpływających na spożywanie alkoholu przez jednostkę są niewątpliwie relacje w rodzinie. Mogą one stanowić zarówno część problemu (nadmierne picie), jak i jego rozwiązanie. Ponieważ system wsparcia uważamy za kluczowy element skutecznego leczenia uzależnienia od alkoholu, zasady i metody terapii motywacyjnej (MI) można stosować również w pracy z rodzinami lub innymi systemami społecznymi, które są ambiwalentne wobec zmiany problematycznego zachowania i mogą negatywnie wpływać na cele leczenia osoby uzależnionej. Terapeuci pracujący z MI w kontekście rodziny muszą skupić swoją uwagę zarówno na procesie, jak i na treści, aby poradzić sobie z interakcjami ze strony członków rodziny, które mogą być sprzeczne z tą metodą. Chociaż mogą pojawić się cele specyficznie związane z redukcją spożycia alkoholu, mogą również istnieć cele dotyczące komunikacji, wyrażania emocji i zachowań poszczególnych członków rodziny“ (s. 86). Kluczowymi artykułami, w których omówione są badania własne p. Michaeli Šavrnichovej zaprezentowane w tekstach: ŠAVRNOCHOVÁ, Michaela, 2015. Špecifika motivačného rozhovoru s alkoholovo závislým klientom; ŠAVRNOCHOVÁ, Michaela a Ľubomír TICHÝ, 2020. Integrovanie motivačných rozhovorov do procesu pozitívnej zmeny závislého správania adolescentov; ŠAVRNOCHOVÁ, Michaela, 2017. Stratégie vedenia motivačného rozhovoru s kodependentným klientom (ss. 88-116). Szczególnie ostatnia z prezentowanych publikacji

ukierunkowuje czytelnika bezpośrednio na możliwości zastosowania metody w pracy szeroko rozumianych służ społecznych, zwłaszcza w skutecznej pracy pracownika socjalnego.

Część szósta stanowi kwintesencję wcześniejszych rozważań Autorki monografii w procesie analizy prezentowanego zagadnienia. Jest zwięzłą syntezą zarówno posiadanej wiedzy, jak i własnych badań, których część poznaliśmy. Prezentuje miejsce i rolę pracy socjalnej w całym, złożonym procesie leczenia/zdrowienia osoby uzależnionej na Słowacji. Co więcej uzupełnia dotychczas stosowany model pracy z osobą uzależnioną o aspekt duchowy, a więc dotychczasowy model bio-psycho-społeczny staje się modelem bio-psycho-społeczno-duchowym (s. 125). Wymiar duchowy pomaga osobie leczonej odzyskać poczucie własnej wartości, odzyskać wiarę w siebie jako stworzenia Bożego, a więc oczekiwać od innych poszanowania dla własnej godności. W tym duchu odwołuje się do wypowiedzi prof. Beaty Balogovej, która oczekuje wręcz konieczności umiejscowienia pracownika socjalnego w interdyscyplinarnych zespołach pracujących z osobami będącymi w kryzysie, a takimi niewątpliwie są zarówno sami uzależnieni, jak i ich najbliżsi (s. 126). Wskazane są zależności wprost między pracą socjalną a wywiadem interwencyjnym czy socjoterapią w kontekście poradnictwa (125-137). Powołując się na autorytet naukowy w osobie prof. B. Balogovej, Autorka podkreśla, że „socjoterapia może być włączona do kolejnych interwencji, które pracownicy socjalni zatrudnieni w placówkach medycznych do leczenia uzależnienia od alkoholu mogą realizować“ (*socioterapiu môžeme zaradiť do ďalších z portfólia intervencií, ktoré môžu sociálni pracovníci a pracovníčky ako zamestnanci zdravotníckeho zariadenia pre ústavnú liečbu závislosti od alkoholu realizovať*, s. 135).

Závěrečné hodnotenie

Przyjęty w recenzowanej monografii cel badaczki p. PhDr. Michaeli Šavrnchovej, PhD. został osiągnięty, z zastosowaniem krytycznej analizy literatury przedmiotu oraz osobistych doświadczeń Autorki zarówno w przestrzeni praktycznej (zawodowej), jak i naukowej. Odzwierciedleniem tego jest m.in. przyjęta struktura dysertacji oraz komentarze do tekstów własnych. Ich zawartość, jak i sposób prowadzenia narracji świadczą o dużym znawstwie prezentowanej problematyki, jak i zagadnień metodologicznych postępowania naukowego w pracach o tym charakterze.

Znaczącym wkładem w rozwój dyscypliny pracy socjalnej są nie tylko analizy dotychczasowych tekstów naukowych w celu poznania zróżnicowanych podejść i stosowanych metod wspierania osoby z uzależnieniem alkoholowym oraz jego rodziny, ale

wkomponowanie, niejako, profesji pracownika socjalnego w ten dynamiczny i nieustannie zmieniający się układ. Na podkreślenie zasługują rekomendacje dedykowane z jednej strony decydom kształtującym system pomocy społecznej na Słowacji, ale także wskazanie konkretnych rozwiązań w wymiarze edukacyjnym – szczególnie w odniesieniu do szkolnictwa akademickiego. Sama pisze o konieczności wprowadzenia kursu „praca socjalna z klientem uzależnionym” do programów studiów licencjackich, z możliwością rozszerzenia o „pracę socjalną z rodziną klienta uzależnionego” w programach magisterskich; wprowadzenie przedmiotu „motywacyjny wywiad” do portfolio przedmiotów fakultatywnych, oferowanie tematów prac dyplomowych w tej dziedzinie, a także zintensyfikowanie współpracy ze specjalistycznymi placówkami medycznymi w ramach realizacji praktyk zawodowych studentów pracy socjalnej“ (s. 137). W dalszej części wskazuje na konieczność superwizowania pracy socjalnej w placówkach o charakterze medycznym, bo taka nie jest tam stosowana. Profesjonalizacja zawodu pracownika socjalnego domaga się nieustannego podnoszenia kompetencji, tutaj: *w zakresie pracy z rodzinami osób uzależnionych*. I wreszcie znacząca konkluzja: włączenie rodziny do kompleksowego procesu leczenia jest historycznie zaniedbywanym aspektem terapii, dominuje podejście indywidualne skoncentrowane na kliencie, a praca z rodziną na Słowacji nadal jest postrzegana bardziej jako dodatek do terapii niż jako jej integralna część (s. 138).

Dysertacja stanowi znaczący wkład w rozwój dyscypliny praca socjalna w perspektywie pogłębionych badań w podjętym obszarze, ale także może stanowić źródło wiedzy dla środowiska akademickiego i pomocy społecznej poprzez z jednej strony dokonaną analizę literatury, a z drugiej na wskazanie obszarów, które nie są wystarczająco rozwinięte tym samym ograniczając efektywność zaangażowanych w proces przywracania osoby uzależnionej rodzinie i społeczeństwu.

Pytania do dyskusji/ Otázky:

1. Czy znane są Pani badania przedstawiające skalę zainteresowania przyszłych pracowników socjalnych na temat skuteczności ich pracy z osobami uzależnionymi od alkoholu, zwłaszcza w placów medycznych? (*Sú Vám známe výskumy, ktoré ukazujú mieru záujmu budúcich sociálnych pracovníkov o účinnosť ich práce s osobami závislými od alkoholu, najmä v zdravotníckych zariadeniach?*)
2. Jak Pani ocenia skuteczność zespołów interdyscyplinarnych, zwłaszcza rolę pracownika socjalnego, w pracy z osobami uzależnionymi i ich rodzinami? (*Ako hodnotíte účinnosť*

interdisciplinárnych tímov, najmä úlohu sociálneho pracovníka v práci s osobami závislými a ich rodinami?)

Habilitačnú prácu *Alkoholovo závislý člen v rodine – transversálny pohľad na problematiku* autorky PhDr. Michaely Šavrnchovej, PhD. **odporúčam** prijať na obhajobu a po úspešnej obhajobe a habilitačnej prednáške **odporúčam** udeliť vedecko-pedagogický titul docent v odbore habilitačného konania a inauguračného konania **sociálna práca**.

V Krakove, dátum 03.09.2024.

Meno a priezvisko s titulmi a podpis

dr hab. Małgorzata Duda, prof. UPJPII